

БЕКТЕМИН

К.Карасаев атындагы БГУнун
Проректору, ф.и.д., профессор

Г.М.Мурзахметова

К.Карасаев атындагы БГУнун Кыргыз филологиясы факультетинин Кыргыз адабияты кафедрасынын 2020-жылдын 13-октябрында өткөн кеңейтилген чогулушунун № 5-протоколунан

КӨЧҮРМӨ

13-октябрь, 2020-жыл

Катышкандар:

Төрага – п.и.д., проф.м.а. Акматов Б.М.

Катчы – Жолдошбек кызы М

Ф.и.д., проф. А.И.Мусаев, ф.и.д. профессор С.И.Искендерова, ф.и.д., проф.м.а. Д.Ж.Асакеева, п.и.к., проф. К.Д.Кенжешев, ф.и.к., проф.м.а. К.Ибраимов, ф.и.к., доц.м.а. Т.Абдракунов, ф.и.к., доц.м.а. Р.Умарова доц.м.а. Э.М.Кылычев, ага окут. Н.Жороева, ага окут. Г.Үркүнчиева, окут. Э.Жумаканова, окут. Б.Ж.Борбучалова., окут. А.А Усубалиева, аспирант Н.Эшмамбетова, лаб. Жолдошбек кызы М.

күн тартибинде:

Кыргыз адабияты кафедрасынын аспиранты Эшмамбетова Нурайым Мукамбетованын “Өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарында тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышы” аттуу темадагы 10.01.01 - кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илиминин кандидаты даражасын алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин талкуулоо.

Аспирант Н.М.Эшмамбетованын “Өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарында тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышы” аттуу кандидаттык диссертациясынын темасы жана илимий жетекчиси катары ф.и.д.

профессор А.И.Мусаев 2011-жылдын октябрында БГУнун окумуштуулар кенешинде бекитилген.

Диссертация БГУнун Кыргыз адабияты кафедрасында аткарылган.

Угулду:

Н.М.Эшмамбетова: Сиздердин алдыңыздарга коюулуп жаткан иштин темасы “Өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарында тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышы” деп аталат. Диссертациялык ишти Кыргыз Республикасындагы ЖАКтын талаптарына ылайык аткарууга аракеттендик, б. а. иш киришүүдөн 3 главадан, главалар боюнча жыйынтыкталган кыскача корутундулардан, аларды жалпылаштыруудан келип чыккан жалпы корутундудан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат.

Иштин темасы бүгүнкү күн үчүн өтө актуалдуу маселелерден болуп саналат. *Теманын актуалдуулугу* төмөнкүдөй кырдаалдар менен түшүндүрүлөт:

1 XX кылымдын 90-жылдарында кыргыз жергесинде тарыхый мазмунга ээ өзгөрүү болду. Ал кыргыз элинин эгемендик алышы түшүндүрүлөт. Мамлекеттин «Кыргыз Республикасы» болуп жарыялангандыгы өлкөнүн саясий багытын аныктап, ал көптөгөн маселелерди жаңыча кароо зарылдыгын көрсөттү. Анын мазмунда кыргыз эли басып өткөн тарыхка да сынчыл мамиле кылып, айрым «актай» калган жерлерин «толуктоо» зарылдыгы күн тартибине көтөрүлдү. Бул милдетти аткаруу үчүн көркөм чыгармачылыктын өзүнө таандык миссиясы бар экендиги талашсыз. Доордун алмашуусу бир катар түшүнүктөрдүн жаңылануусун шарттады, б. а. кыргыз жергесинде өткөн идеологиянын негизги түшүнүктөрү кыйрап, анын аркасында мурда калыпка салынган «жашоо образы» бузулуп, ал адабий-теориялык ойлорго бир катар толуктоолор керектигин ачыкка чыгарды.

2. «Базар экономикасы» деген түшүнүктүн келиши бир гана социалдык жашоо-тиричиликке өзүнүн таасирин тийгизбестен, коомдук-рухий, адеп-ахлактык, көркөм-эстетикалык дүйнө кабылдоого, анын натыйжасында жарандык коомдун дүйнө таанымына өзгөрүү критерийлерин сунуштап, байыркы доорлордон бери жашап келген кыргыздардын тарыхый баскан жолунун облигин жаңыча түзүү зарылдыгын коомчулуктун алдына койду.

3. Жаңы доор социалдык чөйрөдө демократиялык коомдук түзүлүштүн калыптануусуна алып келип, жеке адамдын өздүк дүйнө кабылдоосу аркылуу болуп өткөн тарыхый окуяларга карата мамилеси менен эсептешүүгө шарт түзсө, адабий

чыгармачылыкта ишке ашырылган мындай түрдүү ой жорумга жалпылаштырып баа берүү маселесин да көтөрдү.

4. Доордун алмашуусу «тапчыл көз караш» менен «болбойт» деген адабий дөөлөттөрдү толугу менен кайрадан талдоону, ага тарыхый принципте баа берүү маселесин адабий коомчулуктун алдына койсо, ушул дүйнө тааным менен четтетилген тарыхый инсандарды жана алар жашаган доордун көркөм чыгармада жашаган образын түзүү мүмкүнчүлүгүнө жаңыча мамиле керектигин көрсөтүп, кыргыз адабиятында адабий дөөлөттөрдүн ордун аныктоодо «көзүр» болуп турган коммунисттик моралдын критерийлерге өзгөртүүлөр жана толуктоолор керектигин да ачыктады. Ал улуттук адабий-көркөм мурастарга жаңыча, болгондо да плюралисттик көз карашта мамиле кылуунун зарылдыгын аныктап, «оң каарман» деген түшүнүккө карата болгон көз карашты мазмундук жактан өзгөрүүсүн милдеттендирди. Көркөм чыгармачылыкка карата көз караштын ушул багытка өтүшү адабий процессте көркөм-эстетикалык сапаты ар кыл жана көркөмдүк деңгээли ар түрдүү чыгармалардын пайда болуусун шарттап, көтөргөн идеясы мазмунга, мазмуну формага туура келе бербеген адабий чыгармалардын кескин көбөйүшүнө алып келгени бул диссертациялык ишти аткарууга мүмкүнчүлүк түздү.

Аны *изилдөөнүн максаты жана милдеттери* менен байланыштырып төмөнкүдөй түшүндүрүүгө болот:

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз адабиятынын тарыхый өнүгүшүндө тарыхый чындыктын көркөм интерпретациялоонун бир нече катмары жашап өткөнү талашсыз. Андай көркөм аңдаштыруунун пайда болушуна жана калыптануусуна, ошол мезгилдеги коомдук-саясий түзүлүш, философиялык агымдар, жарандык коомдун дүйнө кабылдоосу, жеке чыгармачыл адамдын улуттук жана жалпы адамзаттык дүйнө таанымына тийгизген таасири маанилүү роль ойносо, ал бул багытта изилдөө зарыл экендигин көрсөтүп, проблеманы монографиялык планда изилдөөгө негиз берүүдө, б. а. кыргыз адабиятында тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоонун пайда болуусун жана калыптануусун роман жанрынын мисалында ачып берүү зарылдыгын белгилейт.

Изилдөөнүн милдеттери тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоонун буга чейин изилденишин системага салуу маселеси менен түшүндүрүлөт, алар төмөнкүлөр болуп саналат:

- совет доорунда жана эгемендүүлүктөн кийин кыргыз адабият таануу илиминде тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышынын изилдениш абалын аныктоо;
- кыргыз адабиятында совет дооруна чейин тарыхый чындыкты көркөм андаштыруунун пайда болуусу жана калыптануусун жана совет доорунда тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоонун саясий жактан көзөмөлгө алынышы жана анын оң-терс жактарын ачып көрсөтүү;
- эгемендүүлүктөн кийин жарыкка чыккан кыргыз романдарында тарыхый чындыкты интерпретациялоонун эволюциясын иликтөө;
- эгемендүүлүктөн кийин кыргыз адабиятында тарыхый чындыкты берүү чеберчилиги аркылуу азыркы тарыхый роман жанрынын өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү;
- азыркы кыргыз романдарындагы автордун көркөм ойлоо чеберчилигинин өнүгүшү аркылуу тарыхый чындыкты интерпретациялоонун көркөм дөөлөтүн тастыктоо;

Бул максат жана милдеттердин аткарылышы менен бул *изилдөөнүн илимий жаңылыгы* ачыкка чыгат. Ал төмөнкүлөр менен түшүндүрүлөт:

- бүгүнкү күнгө чейин бул багытта түрдүү көз караштар болгону тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоо проблемасы эгемендүүлүктөн кийинки тарыхый романдардын мисалында алгач ирет анализ жасалып, анын оң жана терс жактарынын ачыкталышы;
- эгемендүүлүктөн кийин кыргыз адабиятында тарыхый чындыкты роман жанрында көркөм интерпретациялоонун көп түрдүүлүккө өтүшү жана автордун көркөм ойлоо чеберчилигинин аталган жанрдын табиятын түзүүгө маанилүү роль ойной турган маселе экендигинин ачыкка чыгышы;
- тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоо көркөм дөөлөттөрдү жаратууда гуманисттик, атуулдук-мекенчилдик, руханий-этикалык, моралдык-эстетикалык түшүнүктөрдү чагылдыруу чеберчилигинин негизги булагы экендигинин ачылып берилиши.

Бул проблемаларды изилдөөдө үчүн иштин структурасы төмөнкүдөй түзүлдү. Диссертациялык иш киришүүдөн, үч главадан, корутунду бөлүмүнөн, колдонулган илимий-теориялык адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат. Иштин киришүүсүндө теманын актуалдуулугу, негизги максаты, милдеттери, теориялык жана практикалык мааниси, коргоого сунуш кылынган жоболор иштин апробацияланышы жөнүндөгү маалыматтар, изилдөөнүн зарылдыгы жана башка маселелер көрсөтүлдү. Ал эми иштин үч главасы өзүнө тиешелүү проблемаларды

изилдөөгө мүмкүнчүлүк түздү. Главалар боюнча корутундулар чыгарылып, ал эми жалпы корутундуда ага түшүндүрмөлөр берилди. Анын баары сиздер окуган иштин мазмунунда чагылдырылган.

Отурумдун төрагасы, п.н.д., проф.м.а. Б.Акматов: Урматтуу талкуунун катышуучулары, диссертантка суроолоруңуздар болсо, берсеңиздер. Эгер суроо жок болсо, анда талкууга өтсөк.

Ф.н.д., профессор С.И.Искендерова: Менде суроо бар, эгемендүүлүктөн кийин тарыхый романдар көп жазылыптыр, ошонун баарын карап чыктыңбы?

Эшмамбетова Н.М.: Каралбай калгандары да болду, биз теманы ачып көрсөтүүгө мааниси барларын толук камтууга аракеттендик.

Ф.н.д., проф.м.а. Д.Ж.Асакеева: Тема өтө чоң, ошондой эле талдоого алынган объекти да ошончолук кенен. Иш кандидаттык болуп жаткандан кийин тарыхый романдардан тандап бир же экөөнү алсаң болмок, мынчалык чоң объектини алууга эмне себеп болду?

Эшмамбетова Н.М.: Туура, изилдеп жаткан маалда мынчалык көп чыгармаларды окуп чыгуу оорчулук түздү. Бирок теманын жеткиликтүү аткарылышы адабий процесстеги жалпы чыгармачыл абалга тиешелүү болгондуктан, бир же эки чыгарма менен проблеманы таасын көрсөтүүгө мүмкүн болбоду.

Ф.н.к, проф.м.а. К.Ибраимов: Ушунча китеп окуптурсуң, арасында көңүлүнө толгон чыгармалар болдубу?

Эшмамбетова Н.М.: Баары кандайдыр бир максат менен жазылганы талашсыз, бирок менин жеке пикиримде А.Стамов, А.Рыскуловдун романдарында автордук изденүү жогору.

Отурумдун төрагасы, ф.н.к., доц. Акматов Б.: Суроолорду шуну менен токтотуп, талкууга өтсөк. Сөздү улуулата берсек.

Ф.н.к., доц.м.а. Т.Абдыракунов: Н.Эшмамбетованын аталган диссертациялык иши кыргыз адабият таануу илиминде буга чейин изилденбеген темага арналып жазылыптыр. Тактап айтканда, эки доордун өз ара катышы, элдин жаңы көз карашка өтүүсү, анда тарых, каада-салт, байыртан келе жаткан түшүнүктөрдү жаңы мазмунда көтөрүп чыгуу, утун калган тарыхый баалуулуктар көркөм чыгарманын мазмунуна кантип айланып жатканын билүү сыяктуу маселелер теманын актуалдуулугун түзөт.

Айтылып жүргөндөй эле кыргыз тарыхында “актай” турган доорлор көп. Бул багытта изилдөөлөр жүрүп жатса да, аны өз деңгээлине көтөрүп чыгуу үчүн кыргыздын илимий чөйрөсү далай жумуш жасашы керек. Алардын бир ушул диссертация болуп эсептелет. Бир проблемага байлап, кыргыз адабиятында эл тарыхын сүрөттөө кандай мазмунда жүрүп жатканын көрсөтүү аракети колдоого арзыйт. Экинчиден, элдин байыркы ата-журту, Орто Азия болушу, Алтайда жүргөнү, далай доорду башынан кечиргени ишти окуп чыкканда аз болсо да көз алдыга элестей түшөт. Иштин аткарылышында элдин этникалык, тарыхый-этнографиялык, маданий-саясий алака байланыштар жөнүндө жазылган булактар менен автордук көркөм интерпретациянын карым-катышы ырааттуу каралат. Мен билгенден андай маалыматтар иште жалпы берилген. Маселен, “Манастан” тартып, майда санжыралык чыгармалардан алынган маалыматтар өзүнчө, тарыхый булактардан алынган факты-материалдар өзүнчө талдоого алынса, иштин музуну мындан да жогору болмок. Анткени ар бир автордун көркөм интерпретациясы кайсы багытта болгонун билүүгө бул ыкма ыңгайлуу.

Дагы бир белгилей кете турган жагдай тарыхтын интерпретациясын көрсөтүүчү көркөм деталдар - каада-салттар, ырым-жырым (кудалашуу, үйлөнүү апташуу, достошуу, курмандык чалуу, арман ыры, кошок айтуу ж. б.) диссертацияда каралбай калганы өкүндүрөт. Ошондой эле тарыхый романдардын жанрдык жана поэтикалык өзгөчөлүктөрүнө мисалдар аркылуу илимий талдоо жүргүзүү аз. Дагы бир байкалган мүчүлүш – тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоодо авторлордун изденүүлөрү жалпы каралган, алардын ар бирине өзүнчө токтолсо кимдин эмгеги канчалык экени так көрсөтүлмөк. Мындай кемчилдикке карабастан, изденүүчүнүн илимий ойлору колдоого арзыйт. Айтылган мүчүлүштүктөрдү эске алып, оңдойт деп ишенем. Изденүүчүгө ийгилик каалайм.

Эшмамбетова Н.М.: Агай туура белгиледи. Мен иште алардын баарын майдалап берсем болмок, бирок иштин көлөмү айтылчу ойлорду дайыма жалпылаштырып берүүгө аргасыз кылды.

Ф.н.д., проф. С.Искендерова: Иштин темасы адабият илими үчүн актуалдуу жана зарыл экендиги ар тараптан колдоого алынып, кафедрада бекитилген болчу. Изденүүчү да маселенин олуттуулугун сезип, чымырканып иштеген экен, натыйжада кандидаттык диссертацияга коюлуучу талаптарга толук жооп бере турган ишин талкууга коюп отурат.

Иштин главалары бири-бирин логикалык жактан ырааттуу толуктап, мазмунун терең ачылышын шарттаган.

Биринчи главада кыргыз адабият таануу илиминде изилдениш ар тараптуу, изилдөө методдорун ыңгайлуу колдонуунун негизинде аңдаштырылып чыккан. Экинчи главада да, ушундай эле метод менен аталган проблеманын кыргыз адабиятында пайда болушу менен калыптанышы роман жанрынын алкагында эстетикалык жана көркөмдүк сапаттарга негизделип каралат. Көркөм интерпретациялоонун түпкү теги, чыгыш абалы, идеялык мазмунга ээ болушу конкреттүү мисалдар менен талданат. Ырас, бир нече чыгарма каралып жаткан соң, алардын ар биринен мисал алып талдай берүү туура эмес, аларды салыштырып, өтө маанилүү бирөөнө эле токтолууга адабият таануу илими жол берет. Менин оюмча мисалдар жеткиликтүү эле келтирилип, ага карата оригиналдуу ойлор айтылган.

Үчүнчү глава аталган жанрдын өткөөл мезгилден кийинки абалына токтолуп, анын 1-параграфы ар бир автор тарыхый чындыкты берүүдө кандай чыгармачылык кылганы, анын жанрдын жаңылануусуна кандай таасир тийгизиши мүмкүн экенине карай изденүүчүнүн ойлорун системалаштырса, 2-параграфы өткөөл мезгилден кийин пайда болгон тарыхый чыгармаларда орун алган көркөм интерпретациялоонун совет доорунан айырмачылыгы менен алардын келип чыгуу себептерин талдоого арналып, алар мисалдарды жалпылаштыруу менен ынанымдуу, жүзөгө ашыра алган. Иштин дагы бир артыкчылыгы – ушул багытта мындан ары да кандай иштер аткарылуу керектигине божомол ойлор сунуш кылынгандыгында. Бул зарылчылык изденүүчүнүн изилдөөсүнүн ички логикасынан келип чыккан. Ушундай жетишилген жактары менен айрым бир мүчүлүштөр да кездешет.

1. Айрым сүйлөмдөрдүн түзүлүшү жакшылап редакторлоону талап кылат. Анкени, аларда ойлор чар-жайыт берилип, негизи маңызын түшүнүү кыйла кыйынчылыкка туруп калат экен.

2. Изилдөөдө тарыхый доордун мезгилдик жана мейкиндик карым-катышына карай көркөм интерпретациянын ролу, анын көркөмдөлүшүнө карай ойлор тереңдетилсе болмок.

Бирок, бул кемчиликтер жалпы иштин сапатын, салмагын төмөндөтө алабайт. Иш тийиштүү талаптарга жооп берерлик деңгээлде аткарылган. Коргоого сунуш кылам.

Эшмамбетова Н.М.: Ырахмат, эже.

Доц. м. а. Э.Жылычев: Диссертант бул эмгегин жазууда көптөгөн илимий иштерди, көптөгөн романдарды жана башка материалдарды окуп чыккандыгы, аларды өз ишине пайдалануу аракеттерин көргөндүгү мактоого татырлык. Өткөөл мезгилден кийинки романдарда көркөм интерпретациянын ролу, алардын негизинде жаралган адабий-эстетикалык баалуулуктар мурда-кийин изилденген эмес. Бирок, диссертациялык иште акцент адабият таануудагы изилденген маселелерге көбүрөөк ооп кеткендей. Бул биринчи талкуу болгондуктан, диссертант төмөндөгүлөргө көңүл буруусун айтып кетмекчибиз.

1. Ар бир талкууга коюлган иштерде кездешкендей бул иште да грамматикалык, стилистикалык каталар кездешет. Ишти дыкаттык менен карап чыгууга редактор керек экендиги көрүнүп турат.

2. Адабияттарды пайдаланууда алешемдиктер бар, мисалы, ойлор ошол адабий изилдөөгө тиешелүү болгон соң андан коркпой эле үзүндү алыш керек.

3. Главаларды “бөлүм” деп эле колдонсо дурус болмок. Иште дагы ушул сыяктуу сөздөр кездешет.

4. Пайдаланган адабияттарга окуган романдарынын баарын эле киргизе берген.

Эшмамбетова Н.М.: Ырахмат, агай. Мен атаган романдардын баарында тарыхый чындык көркөм интерпретацияланып жаткан соң, ал китептерди көрсөтүүгө туура келди. Экинчиси, окуган адабий чыгармалардын баарынан тең жаңыча изденүү кездештире алгандыктан, алардын атын гана атап кетүүнү туура көрдүм. Иштин мазмунун, илимий-теориялык деңгээлин жогорулатууга тиешеси болбогондон кийин ар бирине талдоо зарыл эмес деп эсептедим.

Ф.н.д., проф.м.а. Д.Асакеева: Бул илимий иш темасы абдан актуалдуу. Илимий иштин жалпы структурасы жана главалар туура бөлүнгөн. Иштин мазмуну боюнча мен бул талкууга чейин эле өз пикиримди жазып бергем. Өзгөчө мага үчүнчү главага толуктоолор керек сыяктуу сезилет, иш докторлук иштин мазмунуна камтыла турган объектини алып алгандыктан, конкреттүү анализ берүүчү жагдайга жалпылоо мүнөзүндө талдоо жүргүзүлүп калганын көрүүгө болот. Менин жеке пикиримде бул ишке объекти болгон тарыхый чыгармалар өз алдынча адабият таануу илиминен баасын алууга тийиш. Антпесе мындай жалпы айтылган теориялык ойлор менен көркөм-эстетикалык деңгээли ар түрдүү чыгармаларды бир катарга коюп кароого болбойт. Бирок изденүүчүнүн проблеманы глава жана параграфтарга жайгаштыруусу илимий негизде болуп,

талаш туудурбайт. Ойлордун системалаштырылышы да ишенимдүү. Бул теориялык адабияттарды көп окуганын жана аны иште ыктуу пайдаланганын көрсөтөт. Иште кеткен грамматикалык жана стилдик каталар жөнүндө мага чейин айтылгандыктан, ага токтолунун кажети жок болуп турат. Диссертант иш максатына жетиш үчүн мында айтылган пикирлерди толук эске алат деп ойлойм, ишти коргоого сунуш кылса болот.

Эшмамбетова Н.М.: Ырахмат, эже. Сиз айткан кемчилдиктерди ондоого аракет кылам. Сиз иштин сапаты үчүн баалуу кеңеш бердиңиз, аны сөзсүз эске алам.

Ф.н.к., ага окут. Р. Умарова: Диссертациялык иш кыргыз адабиятын маанилүү маселелерин бири тарыхый роман жанрын иликтөөгө арналган. Теманын актуалдуулугунда талаш жок. Иштин биринчи главасында талапка ылайык теориялык маселелер каралып, ал изденүүчүнүн кыргыз адабият таануу илиминде бул проблемага байланышкан теориялык адабияттарды кеңири карап чыкканынан кабар берет. Кыргыз адабиятындагы тарыхый романдардын изилдениши, анын жанр катары классификацияланышы жеткиликүү деңгээлде кепке тартылып, кыргыз окумуштуулары тарабынан айтылган ой-пикирлерге изденүүчү жеке көз карашын билдирген. Берилген ойлор системаалуу түрдө бир проблеманы изилдөөдөн келип чыкканы көрүнүп турат.

Иштин экинчи главасы кыргыз романдарында тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоонун пайда болушу менен калыптануусуна токтолуп, ал кыргыз фольклорунан бери келе жаткан көп кылымдык салт менен калыптанганын учкай келтирилген мисалдар аркылуу чечмелеп берет. Изденүүчүнүн айткан ойлору мурдатан баарыбызга тааныш болгондуктан, талаш жаратпайт. Бул главада изилдөөчү аталган маселе боюнча улуттук салтты системалаштырып, алардын элдин жашоо-турмушу менен байланышын, маани мазмунун ачып берүүгө жалпылаштырууга көбүрөөк маани берген. Бирок талдоого алган көркөм чыгармалардын эстетикалык деңгээлине, көркөм сөз каражаттарынын колдонуш өзгөчөлүгүнө, улуттук салтты улантууда автордук чеберчиликке үстүртөн баа берүүгө алып келген. Көркөм интерпретацияга токтолуп жаткандан кийин мүнөз түзүү жорөлгөлөрүнө, эл тарабынан иштелип чыккан мүнөзгө, анын каармандын ички сезими менен айкашуусуна, окуя аркылуу ойдун туюндурулушуна тереңирээк талдоо жүргүзсө пикир жыйынтыктуу болмок. Диссертант бул маселе боюнча экинчи главада аз-аздан эле токтолгон. Диссертациядагы айрым сыйлөмдөрдүн

курлушу стилистикалык жактан туура эмес. Грамматикалык каталар да учурайт. Айтылган сунуштарды диссертант эске алат деп ойлойм.

Диссертациялык ишти бүткөн жумуш катары коргоого сунуш кылса болот.

Эшмамбетова Н.М.: Ырахмат, эже. Иштин мазмунун жогорулатууга карата айтылган пикирлериңизди кабыл алам.

Ага окут. Н.Жороева: Ишке карата жакшы пикирлер айтылды, мен аларга кошулам. Менин сунушум, азыркы тарыхый романдарда кетип жаткан кемчилдиктерди мындан да тереңирээк түшүндүрүп берсеңиз жакшы болмок. Анткени алар жөнүндө адабий коомчулукта аз айтылгандыктан тарыхый чыгарма жазуу иши жеңил иш сыяктуу көрүнүп, колунан келген да, келбегенда жаза баштаганы байкалат. Мындай актуалдуу теманын негизинде бир эмес бир нече макаланы мезгилдүү басма сөз аркылуу жарыяласаңыз, проблема элге жеткиликтүү болот эле. Көркөм интерпретациялоо иштери эгемендүүлүктөн кийин көп тармактуу болгону менен алардын бир катары өз деңгээлине жетпегенин мен ушул ишти окуп ишенидим. Иш талапка жооп берет, коргоого сунуш кылса болот.

Эшмамбетова Н.М.: Ырахмат, эже.

Ага окут. Уркунчиева Г.: Иштин темасы адабият илими үчүн актуалдуу. Негизинен иш кандидаттык диссертацияга коюлуучу талаптарга толук жооп берет. Ошондой эле главалары бири-бирин логикалык жактан ырааттуу толукталып, мазмунунун терең ачылышын шарттаган. Бул жагы мага чейин эле жакшы айтылды. Ошондуктан мен иштин сапаты үчүн өзүм байкаган кемчилдиктерге токтоло кетейин.

Иште айрым сүйлөмдөрдөгү ойлор чар-жайыт берилип калган. Кээ бир сүйлөмдөрдүн курулушу начар. Негизинен жалпы сөз абдан көп. Бирок, бул кемчиликтер жалпы иштин сапатын, салмагын төмөндөтө албайт. Иш тийиштүү талаптарга жооп берелик деңгээлде аткарылган.

Эшмамбетова Н.М.: Ырахмат, эже. бул кемчилдик бар экени ырас, мен иштин көлөмүнө караганмын.

Окут. Э.Жумаканова: Иш азыркы кыргыз адабият таануу илими үчүн актуалдуу. Анткени азыр тарыхый чыгарма жазгандар көбөйүп кетти. Аларга илимий деңгээлде баа берилбесе, алардын кайсынысы кыргыз адабияты үчүн эмне маанилүү нерсе алып келип жатканы билинбей калууда. Айрым тарыхый роман дегендерди окусаң, жанрдын табиятын билбей-билбей эле жазып салганы көрүнөт. Жанр ушунчалык өзгөрүп кеткенби деген да ойдо каласың. Мага бул иштен мына

ошондой чыгармалардын сындалышы жакты. Өзгөчө өз кызыкчылыгы менен окуп-билген материалдарын чогултуп, өз каражатына чыгарып, анан кадыры бар таанышына мактаган пикир жаздырып, окурман чөйрөнүн башын айландырган А.Оморовдун китептери сыяктуу чыгармалар изденүүчү тарабынан туура баасын алган деп эсептейм.

Тема кыргыз адабиятында өз баасын алышы керек болгон проблемага бир жанрдын чегинде кайрылып жаткандан кийин адабият илими үчүн актуалдуу маселелерди салыштыруу, алардын чыккан ойлорду обзор түрүндө айтып кетүү туура мамиле кылгандык деп эсептейм. Иштин биринчи главасында көркөм интерпретацияга тиешелүү маселелер илимий-теориялык баасын алса, экинчи главада чыгыш теги, калыптануусу конкреттүү мисалдар менен обзордук мүнөздө талданып чыкканы талапка жооп берет. Диссертант ар бир главага корутунду берип, өзүнүн оюн жакшы бере алган. Диссертациялык иш көлөмдүү, диссертанттын өтө көп изденгендиги көрүнүп турат. Жогоруда айтылган кемчиликтер иштин сапатын төмөндөтө албайт. Илимий иш тийиштүү талаптарга жооп берерлик деңгээлде аткарылган.

Эшмамбетова Н.М.: Ырахмат, эже, бул ойлор эске алынат.

П.и.к., проф. К.Д.Кенжешев: Кафедра мүчөлөрү тарабынан өтө маанилүү сунуштар айтылды. Мен аларга кошумчалап төмөнкүлөргө токтолгум келет. Биринчиси, тема актуалдуу, ал кыргыз адабият таануу илиминде бир гана роман жанры үчүн маанилүү болбостон, башка жанрларга да таандык. Анткени тарыхый темада чыгарма жазуу бардык жанр боюнча актуалдуу болуп тургандыктан, бул маселеге кайрылган автордун кандай көркөм интерпретация менен иштеп жатканы, кайсы багыты туура экенин таанып-билүүгө бул иштин ролу болот. Эң негизгиси проблеманын мазмунун бул диссертациялык иш системалаштырып бергендиктен, башка жанрдагы автордук көркөм интерпретацияны да ушундай кылып изилдөөгө шарт түзүлгөн. Мага изденүүчүнүн система ой жүгүртүүсү жакты, мына биз баарыбыз көп эле ишти окуп чыктык, бирок айрымдарда мына ошол системалаштырып берүү жетишсиз болгондуктан, айтылчу илимий-теориялык ойлор жалпылаштырылбай калганы бар. Маселени жалпылаштырып өз жыйынтыгын берүү үчүн проблеманы жакшы түшүнүү керектигин баарыңыздар эле билесиңер да, ошондуктан айтылган пикирдин «жалпы» болушун кемчилдик катары кароо туура эмес деп ойлойм. Иштин мазмуну диссертацияга коюлган талаптарга толук жооп берет, коргоого сунуш кылса болот.

Отурумдун төрагасы, ф.и.к., доц. Акматов Б.: Талкуу жыйынтыкталып бара жатат окшойт, мен да иш боюнча өз пикиримди билдире кетейин. Диссертанттын мактоого арзый турган жагы бар, аны К.Кенжешев белгилеп кетти. Алынган тема жалпы маселе болгон соң изденүүчү ага мындан башка жол менен бара алмак эмес. Иштин структурасы адабият таануу илими аныктаган шартта, салттуу мазмунда түзүлгөн. Мында отургандардын баары илимий иш жазгандыктан, диссертациялык иштин түзүлүшү кандай болушу керектигин жакшы эле билишет. Иште эмнелерди аткаруу керектигин мына ошол структура аныктайт. Изденүүчү эмне маселеге кайрылып, аны кайсы багытта жүргүзө турганы да иштин максатында белгиленип, милдеттери аркылуу аткарылуучу иштер так көрсөтүлөт. Бул изилдөө кайсы багытта жүрө турганын алды менен изденүүчү өз баяндамасында белгилеп кетти го.

Кыргыз адабият таануу илиминде бул проблема белгилүү өлчөмдө иштелип, кээ бир багыттары такталып калган соң аны жалпылаштыруу ушул иштин алдында турса, аны кайрадан «майдалап» берүүнү кандай зарылдыгы бар, муну изденүүчү туура түшүнгөн. Мен бул жерде Н.Эшмамбетова бардыгын туура аткарып жиберген дегенден алысмын, бирок мына ушул сыяктуу иштер гана жалпылаштырган изилдөө менен улутка мүнөздүү адабий-теориялык ойлорду системалаштырып бере алат. Сын пикир туура айтылган, антпесе илимге окшош көз караштарды жамынып алып, жанрдын табиятын кокко чыгаруу иштери күчөп бара жатат. Экинчи мактоого арзый турган жагы кыргыз адабият таануу илиминде эбак архивдик материал болуп калган көптөгөн көз караштарды жаман-жакшысына карабай «кайра тирилтип», өз изилдөөсүндө пайдалана алгандыгы. Ал кыргыз адабият таануу илиминде пайда болгон көз караштар кантип пайда болгонун билүүгө, анын да эволюциялык жолу болгонун түшүнүү иштерин илимий-теориялык жактан жогорулатып турат.

Ырас, иште кемчилдик жок эмес, ал жогоруда кафедра мүчөлөрү тарабынан айтылды. Болгону аспирант Н.Эшмамбетова ошол көз караштарга сын көз менен карап, иштин илимий-теориялык мазмунун жакшырта турган жактарын пайданышы керек. Экинчи жагы иштин мазмуну менен катар көлөмүнө да көңүл бурулушу абзел. Бул жагын изденүүчү жетекчиси менен акылдашып жолго коё алат деп ишенем. Айтылган кемчилдиктер иштин мазмунуна тикелей терс таасирин тийгизбегендиктен, коргоого сунуш кылып коёлу.

Берилген сунуштарга, айрым бир дооматтарга жооп берүү үчүн аспирант Н.Эшмамбетовага сөз берели.

Эшмамбетова Н.М.: Айтылган пикирлердин баарын туура кабыл алам. Ишти мазмунун жакшырта турган көз караштарды айтканыңыздарга ыраазычылык билдирем. Диссертациялык иш боюнча жогорудагы айтылган сын пикирлер жана айрым сунуштарды эске алып, ишти бир сыйра карап чыгам. Баарыңыздарга зор ыраазычылык билдирем.

К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Кыргыз адабияты кафедрасынын кеңейтилген чогулушу

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Эшмамбетова Нурайым Мукамбетованын “Өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарында тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышы” аттуу темадагы 10.01.01 - кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациялык иши коргоого сунуш кылынсын.
2. Талкууда айтылган сунуш-пикирлер диссертант тарабынан эске алынсын.

Отурумдун төрагасы, п.и.д., проф.м.а.

Б.М.Акматов

Отурумдун катчысы:

Жолдошбек кызы М.

**КОЛУН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ**

**КАДРЛАР БӨЛҮМҮНҮН БАШЧЫСИ
ЗАВЕДУЮЩИЙ ОТДЕЛА КАДРОВ**

«13» 10 2020ж.

[Handwritten signature]